

being carried out in a different way. Under the new law, the number of those who could get together for the purpose of creating the necessary number of the city council plenipotentiaries was appreciably reduced.

As evidence has it, both scheduled and snap as well as repeat elections were carried out in Katerynoslav Province for different reasons, this being typical of elections of city mayors. In case the administration of the empire did not approve the newly elected, other elections, snap or repeat ones, were initiated.

As a result of using the standards of the law of 1892, the number of local residents who obtained the status of the elector was reduced and comprised a very small part of the cities' populations. Besides, reduction of the cities' electoral field was going on due to cancelation of the electoral rights for the Jews. Another peculiarity of the election process according to the City Provision of 1892 was the inclusion in the city councils (assemblies of plenipotentiaries) of the number of plenipotentiaries as specified by the Home Affairs Ministry and in conformity with the choice made by the governor in dealing with citywide and countywide issues concerned with "the special lists" of the Jews.

After the revolution of 1905 – 1907 elections became more thorough due to campaigning and partial politicization of election campaigns as well as due to the composition of the local councils.

In the practice of implementing the City Provision of 1892, in Nikopol and in Slaviansoserbsk simplified local government was introduced because of insufficiency of their local budgets and underdevelopment of business and trade.

Key words: *Katerynoslav Province, City Provision of 1892, city election process, city council, assembly of local plenipotentiaries, city plenipotentiary, city mayor, city chief.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Пономарьова І.С., д.і.н., проф.; Чура В.І., д.і.н., проф.*

УДК 930: 33(477)"1958/1964"

Ю.В. Коробка

ЛІКВІДАЦІЯ МАШИННО-ТРАКТОРНИХ СТАНЦІЙ: НАУКОВИЙ ДОРОБОК ПЕРІОДУ «ВІДЛИГИ»

В історії вивчення ліквідації машинно-тракторних станцій (1958 р.) з-поміж інших вирізняється науковий доробок радянських дослідників за часів «відлиги». Незважаючи на надмірне ритуальне вихваляння масштабного перетворення, зосередження на коментуванні хрущовських міркувань, ухвал КПРС та держави, науковці-сучасники реформи ввели у науковий обіг низку ідей, що використовуються до нашого часу.

Ключові слова: *машинно-тракторна станція, ліквідації МТС (1958 р.), радянська історіографія проблеми періоду «відлиги», завищені оцінки властивостей реформи.*

Марність будь-яких реформ за радянської суспільно-політичної системи не ставить під сумнів необхідність створення правдивої картини минулого та всебічного осмислення задля цього історичного досвіду господарського розвитку України загалом та його аграрного сектору, зокрема. Помітне місце на радянському етапі української історії посідає поміж інших хрущовських реформ економіки ліквідація машинно-тракторних станцій (далі – МТС), яка має доволі глибоку традицію наукового

опанування. Попри наявність значної кількості публікацій ця тема в історіографічному плані освоєна побіжно.

У накопиченні історичних знань радянською гуманітаристикою про ліквідацію МТС можна виокремити три періоди: перший – від початку вивчення наприкінці 1950-х рр. до усунення М. Хрущова від влади; другий – із середини 1960-х до середини 1980-х рр.; третій – від другої половини 1980-х рр. до початку 1990-х рр. [9]. Вирізняється з-поміж інших в історії вивчення ліквідації МТС науковий доробок радянських дослідників за часів «відлиги». Незважаючи на надмірне ритуальне вихвалання масштабного перетворення, зосередження на коментуванні хрущовських міркувань, ухвал КПРС та держави, науковці-сучасники реформи ввели у науковий обіг низку ідей, що використовуються до нашого часу.

Спеціальних історіографічних праць щодо ліквідації МТС не створено. Наявна історіографія міститься в оглядах дисертаційних досліджень та статтях у науковій періодиці [16; 17; 20].

Мета статті полягає у з'ясуванні характерних рис вивчення радянською гуманітаристикою періоду «відлиги» реформи 1958 р., пов'язаної із відмовою від застосуванням МТС як форми виробничо-технічного обслуговування колгоспів, їх наступною ліквідацією та продажем сільськогосподарської техніки безпосередньо сільгоспартілям.

Ліквідація МТС мала доволі неоднозначний вплив на зростання сільського господарства, розширення виробничої самостійності колгоспів і збільшення ефективності виробництва продукції в аграрному секторі. Необхідність такої зміни ставала очевидною з початку 1950-х рр., але її реалізація була ускладнена ортодоксалізацією радянської політекономії після виходу у світ праці Й. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР» [18]. Тут, крім низки теоретичних викладок, містилася негативна реакція володаря Кремля на пропозицію економістів – подружжя В. Венжера і О. Саніної – продати колгоспам сільськогосподарські знаряддя праці, що їх експлуатували державні МТС.

Й. Сталін категорично заперечив можливість такого перетворення через низку підстав. По-перше, розмірковував керманіч СРСР, продаж техніки МТС у власність колгоспам призведе до їх розорення, наслідком цього може стати підрив механізації і зниження темпів колгоспного виробництва, а це – «крок назад, у бік відсталості», намагання «повернути назад колесо історії». По-друге, перетворення колгоспів на власників основних знарядь праці поставило б їх у виняткове становище, адже жодне державне підприємство у СРСР не володіє ними. Такі обставини, на думку радянського вождя, можуть лише віддалити колгоспну власність від загальнонародної і сприятимуть не наближенню до комунізму, а навпаки – віддаленню від нього. По-третє, утілення ідеї В. Венжера і О. Саніної призвело б до залучення колосальної кількості знарядь сільськогосподарського виробництва в орбіту товарного обігу, а це несумісне з перспективою переходу від соціалізму до комунізму [18].

У зв'язку з виходом у світ «Економічних проблем соціалізму в СРСР» М. Хрущов у своїх спогадах зазначав: «Буквально вся партія сиділа й скніла над цією працею. Сталін усіх примусив читати і вивчати її» [22, с. 57]. Отже, ґрунтовне промивання мізків ще за Й. Сталіна створювало несприятливе ідеологічне і морально-психологічне тло для сприйняття хрущовської ідеї перетворення. Тим більше, що критика культу особи не означала подолання сталінської спадщини в економічному мисленні вищого партійно-державного керівництва, не кажучи вже про широкий загал пересічних партійців. Звичайно, це певним чином впливало й на історіографічну ситуацію навколо дослідження аграрно-промислового розвитку країни у добу хрущовської «відлиги».

Вихідним пунктом формування наукового знання про перетворення, пов'язані з ліквідацією МТС, стали лютневий (1958 р.) пленум ЦК КПРС та сесія Верховної Ради СРСР (27–31 березня 1958 р.), на яких було озвучено й ухвалено низку документальних матеріалів. Як історіографічні джерела найважливіші серед них – тези доповіді М. Хрущова «Про дальший розвиток колгоспного ладу і реорганізацію машинно-тракторних станцій» [25], однойменні постанови вищого керівного осередку КПРС [14], а також доповідь радянського лідера на сесії Верховної Ради СРСР [24]. Загалом тези доповіді, ухвалені пленумом ЦК КПРС, і доповідь, що пролунала на сесії, рівнозначні, але простежуються нюанси у трактуванні й розкритті окремих положень, що взято нами до уваги.

В історичному екскурсі, присвяченому МТС, М. Хрущов суто об'єктивними причинами, практикою колгоспного будівництва обґрунтував настільки тривале (майже 30 років) існування у СРСР системи державних машинно-тракторних станцій як форми виробничо-технічного обслуговування колгоспів. Перший секретар віддав належне ролі МТС у розвитку колгоспного ладу, а також у справі т. з. «крутого підйому сільського господарства» [25, с. 54–61, 64] (тобто, у здійсненні курсу аграрної політики 1953 р. – Ю.К.).

Обґрунтовуючи необхідності реорганізації МТС, щойно призначений головою радянського уряду М. Хрущов 27 березня 1958 р. висунув ряд міркувань, що певним чином заперечували вище виголошене. На думку радянського лідера, партія ніколи не присягала на вічну вірність цій старій, «віджилій» формі виробничо-технічного обслуговування колгоспів і було б серйозною помилкою «продовжувати чіплятися» за неї [24, с. 14]. МТС, за його твердженням, відсторонюють від головних знарядь праці робочу силу сільгоспартілей і, таким чином, перетворилися на зайву ланку в сільськогосподарському виробництві [24, с. 15–16].

Керівник КПРС і радянського уряду всіляко підкреслював наявність великих позитивних зрушень, що відбулися на селі за останні чотири роки. У цьому легко розгадується приписування власній особі авторства нового політичного курсу, що мав наслідком помітні успіхи. У нових умовах, які склалися в аграрному виробництві, коли колгоспи у більшості своїй зміцнили в організаційно-господарському плані, функціонування МТС, твердив М. Хрущов, перестало відповідати потребам розвитку продуктивних сил галузі. Більше того, ця форма, на його думку, починає стримувати дальший розвиток колгоспного виробництва [24, с. 16].

Розгортаючи аргументацію вичерпаності старої форми виробничо-технічного обслуговування колгоспів, радянський лідер звернув увагу на те, що дедалі більше виявляються негативні наслідки такого становища, коли на одній землі існують два хазяї – колгосп і МТС. Це часто породжує знеособлення в організації виробництва і знижує відповідальність за підвищення врожайності, викликає великі й непотрібні витрати на утримання паралельного управлінського апарату. А, головне, на думку М. Хрущова, – погіршується «використання техніки і землі», «технічне обслуговування колгоспів із боку МТС відстає від вимог, що ставляться перед ним» [24, с. 17].

Машинно-тракторні станції часто використовують працю і матеріальні засоби, стверджував лідер СРСР, не задля збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, а заради формального виконання плану тракторних робіт. МТС беруть від держави все, що їм дають, не цікавлячись, а чи потрібні колгоспам ті або інші машини для певних робіт [24, с. 18].

М. Хрущов розраховував, що зі зміною форми виробничо-технічного обслуговування сільгоспартілей вони самі купуватимуть техніку і такій безгосподарності буде покладено край [24, с. 18]. Продаж машин колгоспам зміцнить їх

матеріально-технічну базу, створить умови для кращого використання техніки [24, с. 21]. Радянський лідер сподівався, що перехід трактористів, комбайнерів та інших робітників із МТС у колгоспи підніме на більш високий ступінь технічне керівництво колгоспним виробництвом [24, с. 43]. У зв'язку зі скасуванням МТС очікувалося, що створяться умови вести виробництво сільгосппродуктів на «високомеханізованій основі» [24, с. 39]. Такі переконання М. Хрущова були своєрідним викликом сталінським настановам стосовно МТС.

Пізніше, на грудневому (1958 р.) пленумі ЦК КПРС, М. Хрущов, занурюючись у нетрі комуністичної теорії, абстрактним викладкам Й. Сталіна стосовно МТС протиставив свої міркування. Він твердив, що розвиток товарних відносин не суперечить поступу держави до комунізму, а тому закликав збільшувати товарність господарств, матеріальну зацікавленість у збільшенні виробництва сільгосппродуктів. Саме це й забезпечить їх достатню кількість, що є однією з важливих умов переходу до комунізму [23, с. 418].

У постанові лютого (1958 р.) пленуму ЦК КПРС, що являла собою своєрідний стрункий конспект хрущовської доповіді на ньому, були чітко сформульовані зміст реформи, методи її здійснення, а також очікувані результати. Так, виходячи з цього документа, можна скласти уявлення про розуміння вищим радянським керівництвом суті наміченого перетворення – зміна існуючого порядку виробничо-технічного обслуговування колгоспів, перехід до продажу сільськогосподарських машин безпосередньо колгоспам. Щодо подальшої долі матеріальних ресурсів МТС, що залишалися після продажу машинного парку, то центральний керівний орган КПРС планував перетворити їх на ремонтно-технічні станції (РТС). Вони зберігали за собою статус державних установ, та мали забезпечити ремонт сільськогосподарської техніки, технічне обслуговування колективних господарств, постачання їм і радгоспам (шляхом продажу) нової техніки, запасних частин, пального тощо [14, с. 307–308].

Намічений постановою спосіб проведення реформи передбачав її поступове втілення у життя. Так, у загальних рисах партійний документ визначив можливість тимчасового збереження виробничо-технічного обслуговування через МТС у тих районах, де ще не всі колгоспи мають можливість придбати трактори та інші машини, а також не можуть правильно використовувати цю техніку [14, с. 308].

Місце і роль намічених перетворень у ході розвитку колгоспно-радгоспної системи СРСР були визначені М. Хрущовим як «найбільш визначна подія» після колективізації [24, с. 21–22]. Звичайно ж, таке ранжирування стало для суспільствознавців серйозним знаком, апріорі накресливши характер наукового пошуку і визначивши на перших порах апологетичний результат досліджень.

Ще у перший історіографічний період у науковий обіг увійшло запозичене з директивних документів поняття «реорганізація», що застосовувалося як ключове слово для найменування державних заходів, започаткованих щодо МТС у 1958 р. При цьому повністю формула «реорганізація машинно-тракторних станцій у ремонтно-технічні станції (РТС)» вживалася вкрай рідко (мабуть, через багатослівність), а згодом друга її частина зовсім відокремилася й у радянські часи майже не використовувалася у науковій літературі. Таким чином, залишилося нібито незавершене висловлювання – «реорганізація МТС». На нашу думку, воно більш прийнятне для означення дії, пов'язаної із перебудовою, зміною структури, форми організації, її управління тощо.

У дійсності система МТС припинила свою діяльність, відбувся злам старої форми виробничо-технічного обслуговування колгоспів, що відігравала роль важливої ланки сільськогосподарського виробництва. А цей процес доречніше визначати поняттями «ліквідація» або «скасування». Отже, поняття «реорганізація» було покликане

замаскувати фактичну ліквідацію МТС. На наш погляд, офіційне проголошення заходів із ліквідації машинно-тракторних станцій означало б визнання помилковості їх створення або, у кращому випадку, – помилковість їх використання, принаймні з 1953 р.

Загалом розвиток системи МТС до офіційного проголошення її реформування був однією з популярних тем досліджень. Машинно-тракторні станції розглядалися як індустріальна МТБ колгоспного виробництва. Буквально за рік до обнародування рішення про ліквідацію МТС ще виходили праці суспільствознавців, які демонстрували і на всі лади вихваляли їх позитивні риси. Так, у статті економіста А. Рокітка, опублікованій 1957 р., зазначено, що МТС – це така форма господарства, яка «дозволяє найбільш правильно, органічно поєднувати державне керівництво колгоспами з самодіяльністю колгоспних мас у розвитку їх громадського господарства». Відтворюючи офіційний на той час погляд, науковець висловив думку про те, що машинно-тракторним станціям належить «головна роль у здійсненні крутого піднесення сільського господарства, зокрема колгоспного виробництва» [15, с. 88]. Такі формулювання свідчать про майже нульовий рівень прогностики радянської гуманітаристики, яка поволі рухалася у фарватері ідеології і політики.

Відразу після початку перетворень в аграрному секторі економіки дослідники заходилися систематизовано викладати передумови, зміст, ознаки, особливості, позитивні результати реорганізації МТС. У плані розгляду передумов ліквідації («реорганізації») МТС певний інтерес становить монографія Ю. Арутюняна і М. Вилцана [1]. У цьому дослідженні висунуто ряд положень, які не виходять за межі офіційної думки стосовно ролі МТС, особливо до реформи. Так, автори впевнено твердять про їх «величезний» внесок у «загальнонародну боротьбу за крутий підйом сільського господарства» [1, с. 4]. А, з іншого боку, при розгляді передумов ліквідації машинно-тракторних станцій дослідники виявляють незадовільне використання їх техніки, офіційно визнане ще вересневим (1953 р.) пленумом ЦК КПРС. На підставі відомостей поточного архіву міністерства сільського господарства СРСР автори зазначили грубі порушення багатьма МТС вимог агротехніки, несвоєчасність проведення робіт ще на початку 1950-х рр. [1, с. 98].

Для характеристики негативної складової діяльності МТС науковці скористалися й констатацією лютнево-березневого (1954 р.) пленуму ЦК КПРС, яка містить міркування про те, що багато емтеєсівських механізаторів, формально зарахованих у штат, у зимовий час не працюють ані там, ані у колгоспах. Це твердження дослідники ілюструють відомостями про зайнятість фахівців механізації МТС УРСР узимку 1953–1954 рр., що становить лише 70% постійних робітників, попри великий обсяг робіт у цей сезон [1, с. 103].

Подальший розгляд у монографії заходів КПРС і держави покликаний продемонструвати нібито покращення характеристик системи МТС, але все ж у підсумку в їх діяльності випливають ті ж дефекти, злегка модифіковані у відповідності до настанов М. Хрущова, висловлених 1958 р. Тут і гонитва за виконанням плану сільгоспробіт на шкоду належній увазі головному – підвищенню врожаю, і нераціональне використання техніки, і збільшення невиробничих видатків, і неефективне використання робочої сили тощо.

Застосовуючи хрущовський аргумент про «наявність двох хазяїв на землі» для обґрунтування необхідності ліквідації МТС, дослідники розгортають свою систему міркувань щодо негативних наслідків цієї ситуації. Науковці зазначали, що виникають зіткнення інтересів, стримування ініціативи колгоспів, неузгодження у роботі, відсутність із боку керівництва сільгоспартілей належної турботи про механізаторів,

що розглядалися як «емтеесівці», тобто чужі, а звідси – негативний вплив на продуктивність їх праці [1, с. 123–125].

Але головна рушійна сила нового перетворення на селі, на думку науковців, підкріплену численними фактами, статистичними відомостями, умовиводами, полягає у тому, що колгоспи завдяки «мудрій політиці КПРС» набули такої якості у процесі розвитку («визріли») на 1958 р., що можуть самостійно і раціонально використовувати основні знаряддя праці – трактори й інші машини [1, с. 117]. Серед іншого у монографії відтворено атмосферу завищених соціальних очікувань від нового перетворення. Її автори заздалегідь розраховували на те, що у ході реформи у колгоспи ввіллється велика кількість кваліфікованих механізаторів, що візьмуть участь у роботах в усіх галузях колгоспного виробництва [1, с. 136].

Покладаючись на чесність і щирість партійних декларацій та законодавства, дослідники плекали надію на поступовість реформи, урахування при її проведенні особливостей таких різних зон і районів СРСР [1, с. 132]. Із запопадливою догідливістю, а, можливо, через зайву довіру до влади науковці роблять висновок, що реорганізація МТС не є усуванням держави від допомоги колгоспам. Їх тезу про те, що держава надає допомогу колгоспам, починаючи з першого кроку «реорганізації» – з купівлі техніки [1, с. 141] – треба розуміти з точністю до навпаки. Відверто апологетичними виглядають міркування науковців у плані загальної оцінки реформи як «утілення волі народу» [1, с. 131], «революційного кроку», що надасть можливість повною мірою використати «переваги колгоспного ладу» [1, с. 3].

Нав'язливий рефрен про наближення завдяки реформі визначальних властивостей сільськогосподарської праці до праці міської [1, с. 109] свідчить про сприйняття дослідниками комуністичних ілюзій і подальше їх поширення. Втім, певним виправданням необґрунтованих очікувань, висловлених у зазначеній монографії, у цей історіографічний період були заклики Ю. Арутюняна до встановлення еквівалентних відносин між державним і колгоспно-кооперативним секторами [2, с. 391].

Оптимізм щодо аграрної політики М. Хрущова загалом і «реорганізації» МТС зокрема випромінювала велика монографія С. Трапезникова (на той час помічника секретаря ЦК КПРС Л. Брежнєва) [19]. Автор підкреслював необґрунтованість припущень Й. Сталіна, викладених в «Економічних проблемах соціалізму» про закономірність згортання товарно-грошових відносин на поточному етапі розвитку радянського суспільства [19, с. 396].

Уся ідеологічна і соціально-політична атмосфера у країні не сприяла зваженій оцінці результатів перетворення. Тому спостерігаємо завищені визначення позитивних рис реформи у низці праць, створених як на загальносоюзному, так і на українському матеріалі. Так, економіст Г. Шафіонецький, відзначаючи, що весінню посівну кампанію 1958 р. 95% сільгоспартілей УРСР проводили вже за допомогою власної техніки, безпідставно встановив, не обтяжуючи себе наведенням доказів, її більш раціональне використання саме колгоспами, аніж машинно-тракторними станціями [26, с. 159]. Відбиток наперед задекларованого М. Хрущовим кращого використання техніки після «реорганізації» МТС зустрічаємо і у працях А. Кочубея та О. Хижуга, де воно згадується у контексті покращення агротехнічних прийомів і механізації процесів виробництва окремих тракторних бригад [10, с. 51; 21, с. 64]. На думку І. Білоуса, «реорганізація» машинно-тракторних станцій відкривала широкий шлях для підвищення продуктивності праці і зниження собівартості сільськогосподарської продукції [3, с. 159]. Позитивний наслідок реформи у плані кадрового зміцнення колгоспів завдяки працевлаштуванню в них керівних кадрів і спеціалістів МТС розглянуто у дисертаційному дослідженні І. Кожукала [8, с. 12–13].

У низці друкованих творів сукупність заходів щодо МТС називалася, у стилі політичної пропаганди, «важливим революційним заходом» чи то «кроком на шляху подальшого розвитку колгоспного ладу і села», усього народного господарства, що відкрило «ще більш широкий простір розвитку продуктивних сил, підвищенню матеріальної зацікавленості, активності та ініціативи колгоспників» [6, с. 22; 11, с. 71; 12, с. 16; 7, с. 38; 13, с. 624].

Найбільш авторитетний і найважливіший орієнтир для всієї радянської історичної науки – підручник «История Коммунистической партии Советского Союза», створений авторським колективом на чолі з секретарем ЦК КПРС Б. Пономарьовим, наслідуючи М. Хрущова, охарактеризував заходи керівництва СРСР стосовно МТС, що розпочалися 1958 р., як «велику та найбільш значущу» подію «після перемоги колгоспного ладу в будівництві соціалістичного сільського господарства» [5, с. 682].

Злагодженому хору радянських дифірамбів на адресу реформи можна протиставити спостереження українського економіста-сучасника перетворення з діаспори М. Величківського, який попереджав, що внаслідок цієї реформи вітчизняного селянина-колгоспника буде пограбовано, і що його ставлення до придбаної колгоспами у МТС техніки у кращому випадку буде байдужим, бо то «не є його власним» [4, с. 24–25].

Таким чином, за часів «відлиги» методологічну основу й змістовий каркас радянських досліджень реформи, пов'язаної з ліквідацією МТС і продажем їх техніки колгоспам становлять висловлювання з цього приводу М. Хрущова, документи ЦК КПРС тощо. Партійно-державні настанови набули характеру директив і не передбачали найменшого відхилення. Спеціалісти гуманітарної галузі, волею-неволею дотримуючись комуністичної ідеології, розглядали усі суспільні процеси через призму просування до «світлого майбуття», що мінімізувало науковий результат.

У науковому доробку першого історіографічного періоду відобразилося зречення від сталінських постулатів стосовно МТС і товарно-грошових відносин у СРСР. З керівних настанов спеціалісти радянської гуманітаристики запозичили поняття «реорганізація», яке стало з того часу неповноцінним замінником реальної ліквідації МТС. Дослідники реформи розглядали її передумови і примарні позитивні результати – приклади нібито кращого використання купленої колгоспами техніки та дієвість переходу до них кадрів механізаторів.

Список використаної літератури

1. Арутюнян Ю. В. Историческая роль МТС и их реорганизация / Ю. В. Арутюнян, М. А. Вылцан. – М. : Соцэкгиз, 1958. – 159 с.
2. Арутюнян Ю. В. Особенности и значение нового этапа развития сельского хозяйства СССР / Ю. В. Арутюнян // История советского крестьянства и колхозного строительства в СССР : матер. науч. сессии (г. Москва, 18 – 21 апреля 1961 г.). – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1963. – С. 390 – 401.
3. Белоус И. Ф. Местные Советы Украины в борьбе за подъем сельского хозяйства / И. Ф. Белоус // Укрепление союза рабочего класса и крестьянства в период крутого подъема сельского хозяйства (1953 – 1958 гг.). – М., 1961. – С. 127 – 188.
4. Величківський М. Ліквідація селянського присадибного господарства за комуністичної системи як засіб закріпачення селянства / М. Величківський. – Нью-Йорк : Б.в., 1958. – 32 с.
5. История Коммунистической Партии Советского Союза: учеб. / под ред. Б. Н. Пономарёва. – М. : Госполитиздат, 1963. – 784 с.

6. Каландадзе А. М. Некоторые вопросы колхозного права на новом этапе развития колхозного строя / А. М. Каландадзе, А. И. Королёв // Правоведение. – 1958. – №3. – С.22 – 32.
7. Ковалевський Б. П. Могутня сила побудови комунізму (Зміцнення союзу робітничого класу і колгоспного селянства в період розгорнутого комуністичного будівництва) / Б. П. Ковалевський. – К. : Держполітвидав УРСР, 1962. – 195 с.
8. Кожукало І. П. Партійно-організаційна робота КП України на селі в період крутого піднесення сільського господарства (1953–1958 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Іван Петрович Кожукало. – К., 1963. – 23 с.
9. Коробка Ю. В. Періодизація історіографічного процесу навколо наукового освоєння перетворень в економіці України в 1953 – 1964 рр. / Ю. В. Коробка // Грані. – 2012. – №5. – С. 3 – 7.
10. Кочубей А. Д. Високі темпи розвитку – запорука наших перемог / А. Д. Кочубей. – К. : Держполітвидав УРСР, 1960. – 100 с.
11. Нелип І. П. Помощь рабочего класса колхозному крестьянству в развитии материально-технической базы сельского хозяйства в период крутого подъёма (на материалах Украинской ССР) / И. П. Нелип // Укрепление союза рабочего класса и крестьянства в период крутого подъёма сельского хозяйства. – М. : Изд-во ВПШ и АОН при ЦК КПСС, 1961. – С. 9 –75.
12. Нелип І. П. Помощь рабочего класса крестьянству в развитии материально-технической базы сельского хозяйства в период крутого подъёма (1953–1959) : на материалах Украинской ССР: автореф. дисс. ... канд. ист. наук / И. П. Нелип; ВПШ и АОН при ЦК КПСС. – М., 1961. – 19 с.
13. Очерки истории Коммунистической партии Украины. – К. : Изд-во политической литературы Украины, 1964. – 736 с.
14. Про дальший розвиток колгоспного ладу і реорганізацію машинно-тракторних станцій : Постанова пленуму ЦК КПРС. Москва. 25 – 26 лютого 1958 р. // КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – К. : Політвидав України, 1981. – Т. 7 : 1955 – 1959. – С. 304 – 310.
15. Рокітко А. І. МТС – індустріальна матеріально-технічна база колгоспного виробництва / А. І. Рокітко // Наукові записки Київського університету. – 1957. – Т. 16. Вип. 10 : Збірник кафедри політекономії. – №2. – С. 87 – 101.
16. Романюк І. М. Історіографія питання реорганізації машинно-тракторних станцій у 1958 р. / І. М. Романюк // Українська історіографія на рубежі століть : матер. міжнар. наук. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 25–26 жовтня 2001 р.). – Кам'янець-Подільський, Оіюм, 2001. – С. 767 – 771.
17. Романюк І. М. Соціально-економічні та культурні процеси в українському селі у 50-х – першій половині 60-х рр. ХХ ст. : дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 / Іван Миронович Романюк; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича; . – Чернівці, 2006. – 509 с.
18. Сталин И. В. Экономические проблемы социализма в СРСР [Электронный ресурс] / И. В. Сталин.– Режим доступа : http://www.geocities.com/CapitolHill/Parliament/7231/ec_probl.htm
19. Трапезников С. Исторический опыт КПСС в социалистическом преобразовании сельского хозяйства / С. Трапезников. – М. : Госполитиздат, 1959. – 448 с.
20. Трофимов А. В. Советское общество 1953 – 1964 годов в отечественной историографии: политика и экономика : дисс. ... докт. ист. наук : спец. 07.00.09 /

Андрей Владимирович Трофимов; Уральский государственный экономический университет. – Екатеринбург, 1999. – 515 с.

21. Хижук Ф. З. Створення на Україні постійних кадрів механізаторів (1953–1961) / Ф. З. Хижук // Український історичний журнал. – 1962. – №6. – С. 58 – 65.

22. Хрущёв Н. С. Воспоминания / Н. С. Хрущёв // Вопросы истории. – 1992. – №1. – С. 57.

23. Хрущёв Н. С. Итоги развития сельского хозяйства за последние пять лет и задачи дальнейшего увеличения производства сельскохозяйственных продуктов : Доклад на пленуме ЦК КПСС 15 декабря 1958 / Н. С. Хрущёв // Строительство коммунизма в СССР и развитие сельского хозяйства: в 8-ми т. – М. : Госполитиздат, 1962. – Т. 3 : Январь 1958 – май 1959 гг. – С. 336 – 450.

24. Хрущёв Н. С. О дальнейшем развитии колхозного строя и реорганизации машинно-тракторных станций : Доклад Н. С. Хрущёва на первой сессии Верховного Совета СССР. 27 марта 1958 г. / Н. С. Хрущёв. – М., 1958. – 44 с.

25. Хрущёв Н. С. О дальнейшем развитии колхозного строя и реорганизации машинно-тракторных станций : Тезисы доклада на первой сессии Верховного Совета СССР (февраль 1958 года) / Н. С. Хрущёв // Строительство коммунизма в СССР и развитие сельского хозяйства : в 8-ми т. – М. : Госполитиздат, 1962. – Т. 3 : январь 1958 г. – май 1959 г. – С.46–85.

26. Шафинецкий Г. Рост доходов и повышение уровня потребления колхозного крестьянства (на материалах колхозов УССР) / Г. Шафинецкий // Экономические науки. – 1959. – №4. – С. 159 – 166.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2015 р.

Y. Korobka

LIQUIDATION OF MACHINE AND TRACTOR STATIONS: SCIENTIFIC ACHIEVEMENT OF THE “THAW” PERIOD

Rejection of the machine and tractor stations (hereinafter referred to as MTSs) as a form of maintenance of agricultural partnerships and consequent sales of agricultural vehicles directly to agricultural partnerships had a very controversial influence on the development of agriculture and on the expansion of the USSR agricultural partnerships' independence. The necessity of such changes became evident since the early 1950s, whereas the implementation was hampered by benediction of socialist political economics after the publication of I. Stalin's "Economic problems of socialism in the USSR". Here, along with a number of theoretical interpretations, was the Kremlin's negative response to the economists' proposal – the married couple of V. Venzher and O. Sanina proposed selling farm machinery to agricultural partnerships which used the state-owned MTSs.

I. Stalin rejected the necessity of such a reformation for a number of reasons. Firstly, according to the head of the USSR, sales of MTSs to agricultural partnerships will lead to their bankruptcy, which will result in disruption of mechanization and in decrease in agricultural production, which means “a step back, towards backwardness”. Secondly, reformation of agricultural partnerships into owners of the main production means would make them become privileged, since none of the USSR state-owned businesses has them. In the Soviet leader's view, such a state of affairs can do nothing but throw the agricultural ownership away from the all-national ownership; instead of promoting arrival at communism, this state of affairs would lead to departure from it. Thirdly, implementation of V. Venzher and O. Sanina's proposal would result in absorption of a huge amount of farm machinery by the orbit of commodity circulation, which is incompatible with the prospect of transition from socialism to communism.

In describing “Economic problems of socialism in the USSR”, M. Khrushchev stated the following in his memoirs: “The whole party was sitting and studying this book. Stalin had forced the reader to read and to study it”. Thus, large-scale washing of the brains exercised as far back as under Stalin created imperceptible ideological, moral and psychological basis for perception of Khrushchev’s idea of reformation. Moreover, criticism of the personality cult did not mean a victory over Stalin’s heritage in the senior government and communist party officials’ economic thinking, not to speak of the great number of ordinary communist party members. Of course, this in a certain way influenced the historiographical situation around the research of the country’s agrarian and industrial development at the time of Khrushchev’s “thaw”.

The research of the reform is well evidenced by M. Khrushchev’s statements as well as by documents issued by the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, etc. It was the Soviet leader who was the author of the idea of concentrating all the structures that were serving the production process in agricultural partnerships at one place. This proposal was, though not unanimously, approved of in the course of the four historiographical periods of the aforementioned theme..

The peculiarity of the first historiographical period (the late 1950s – the mid 1960s) is the scientists’ repudiation from Stalin’s postulates in terms of VTSs and goods/money relationships in the USSR. The researchers of the reform considered its background and illusive positive results, such as better use of farm machinery bought by agricultural partnerships and high efficiency of farm machinery operators finding jobs with those partnerships (Iu. Arutiunian, I. Bilous, M. Vyltsan, I. Kozhukalo, B. Kovalevskyi, A. Kochubei, I. Nelip, S. Trapeznykov, F. Khyzhuk, G. Shafionetskyi). The dissonance of Soviet glorification of the reform was observations of M. Velychkivskyi, an emigrant Ukrainian economist, who warned that the peasant working for the agricultural partnership will be robbed as a result of such reformations.

Key words: *machine and tractor station (MTS), soviet historiography of the problem of the “thaw” period, elimination MTS (1958), illusive positive results of the reform.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Лусак В.Ф., д.і.н., проф.; Чура В.І., д.і.н., проф.*

УДК 327(73:510)”1850/1864”

О.В. Набока

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ США ЩОДО ТАЙПІНСЬКОГО ПОВСТАННЯ В КИТАЇ (1850 – 1864)

В статті проаналізований розвиток американської політики в Китаї в період тайпінського повстання у 1850 – 1864 рр. Виявлені головні етапи формування курсу щодо тайпінської держави Тайпін-тянго. Виявлені причини поступового переходу США від нейтралітету в початковий період повстання до активної боротьби проти інсургентів на початку 60-х рр. XIX ст.

Ключові слова: *Тайпіни, США, Цинська імперія, «Армія, яка завжди перемагає», місіонери, І. Робертс.*

Збільшення міжнародної ваги Китаю на сучасному етапі обумовлює зростання інтересу до дослідження історії та особливостей стосунків даної країни з іноземними